

Непередбачуваний фактор корупції у гібридній війні крізь призму енергоцентричного підходу

The unpredictable factor of corruption in hybridwarfare through the prism of an energy-centric approach

Антоніна Волошенко * 1A

*Corresponding author: ¹ д.екон.наук, доцент, головний науковий співробітник центру, e-mail: voloshenko.antonina@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2087-3365

Antonina Voloshenko * 1A

*Corresponding author: ¹ Dr of Economic Associate Professor, Chief Researcher center, e-mail: voloshenko.antonina@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2087-3365

^A Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, м. Київ, Україна

^A National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi, Kyiv, Ukraine

Received: September 15, 2022 | Revised: October 15, 2022 | Accepted: October 31, 2022

JEL Classification: H56.

DOI: 10.33445/sds.2022.12.5.6

Мета роботи: визначити вплив фактору корупції у гібридній війні крізь призму енергоцентричного підходу.

Метод дослідження: Дослідження проводилося з використанням наступних загальнонаукових та спеціальних методів: історичний метод під час вивчення розвитку фактору корупції як елемента гібридної війни в хронологічній послідовності; метод аналізу і синтезу в їх системному поєднанні під час розгляду даних щодо проявів корупції у секторі безпеки та оборони Російської Федерації; абстрактно-логічний метод – для формулювання теоретичних узагальнень і висновків дослідження. Робота виконана особисто автором.

Результати дослідження: проведено вивчення корупції із застосуванням енергоцентричного підходу. Встановлено, що корупція є дієвою зброєю гібридної війни, оскільки шляхом експорту корупційного впливу, відбувається корупційна ерозія суспільств і вражаються головні цілі цієї війни: інститути демократії та верховенство права. Доведено, що в російсько-українській війні рівень корупції у секторі безпеки та оборони Російської Федерації виявився недооціненим чинником зниження потенціалу агресора. Виокремлено найрезонансніші для російської армії під час війни в Україні наслідки від корумпованості оборонного сектору: тотальне недокомплектування особового складу військ; зростання обсягів державного оборонного замовлення не призвели до технологічної модернізації російських збройних сил; неякісне продовольче забезпечення; нестача матеріально-технічних засобів; провал стратегічної та тактичної підготовки армії РФ та силових структур через низький професійний рівень та корумпованість російського генералітету.

Теоретична цінність дослідження: Поглиблено науково-теоретичне розуміння фактора корупції як непередбачуваного елемента гібридної війни.

Практична цінність дослідження: результати дослідження можуть бути враховані під час оцінки потенціалу противника.

Тип статті: теоретична.

Ключові слова: корупція, війна, потенціал.

Purpose: determine the influence of the corruption factor in hybrid warfare through the prism of an energy-centric approach.

Method: the research was conducted using the following general scientific and special methods: the historical method during the study of the development of the corruption factor as an element of hybrid warfare in chronological order; the method of analysis and synthesis in their systematic combination during the data review on manifestations of corruption in the security sector and defense of the Russian Federation; abstract-logical method – for formulating theoretical generalizations and research conclusions. The work was performed personally by the author.

Findings: a study of corruption was conducted using an energy-centric approach. It has been established that corruption is an effective weapon of hybrid warfare, because by exporting corrupt influence, corrupt erosion of societies takes place and the main goals of this war are affected: institutions of democracy and the rule of law. It has been proven that in the Russian-Ukrainian war, the level of corruption in the security and defense sector of the Russian Federation turned out to be an underestimated factor in reducing the aggressor's potential. The most resonant consequences of the corruption of the defense sector for the Russian army during the war in Ukraine are singled out: total understaffing of the troops; the increase in the volume of state defense orders did not lead to the technological modernization of the Russian armed forces; low-quality food supply; lack of material and technical means; failure of strategic and tactical training of the Russian army and power structures due to the low professional level and corruption of the Russian generalship.

Theoretical implications: deepened the scientific and theoretical understanding of the factor of corruption as an unpredictable element of hybrid warfare.

Practical implications: the results of the study can be taken into account during assessment potential of the enemy.

Paper type: theoretical.

Key words: corruption, war, potential.

1. Вступ

Коронакриза в черговий раз довела, що корупція є порушенням прав людини, оскільки країни більш вражені корупцією виявились менш готові до забезпечення якісного медичного обслуговування, адже гроші втрачені через корупційні злочини це саме ті ресурси, яких не вистачало в лікарнях. Разом з тим російсько-українська війна на перший план виводить корупцію як загрозу національної та глобальної безпеки, адже її руйнівний вплив знижує воєнний, економічний, науково-технічний та морально-політичний потенціал, у результаті підриває обороноздатність країн і ефективність міжнародних інституцій.

2. Теоретичні основи дослідження

Війна як і корупція супроводжують людство протягом тисячоліть, адже весь хід цивілізаційного розвитку відбувається в формі взаємодіючих і водночас конкуруючих сил. Так перша згадка про корупцію як негативну форму здійснення державної служби знайшла своє відображення в найстарішому з історичних пам'яток державності: архіві стародавнього Вавилону, що припадає на другу половину XXIV століття до нашої ери [1]. Але й підкуп як метод війни застосовується з давнини, свідченням зазначеному є загальновідомий вираз: "Віслоук, навантажений золотом, здобуде будь-яку фортецю" який приписують царю Македонії Філіпу II, час правління якого розпочався у 359 році до н.е. [2]. Вчений політолог і воєнний історик Е. Люттвак вказує на правило візантійців, за яким, підкуп є найдешевшим шляхом до перемоги [3]. На думку доктора політичних наук, експерта з міжнародних відносин Н. Попеску отруєння колодязів і підкуп оборонців, для відкриття ґрат фортеці, були методами ведення гібридної війни у середньовіччі [4].

Стрімкий розвиток технологій у XXI столітті зумовив також й зміни ведення війни, адже акцент змістився зі звичних бойових дій на невійськові методи тиску на противника, насамперед за допомогою політичних (дипломатичних), економічних і гуманітарних елементів. При цьому особлива увага приділяється "асиметричним заходам", до яких науковцями віднесені наступні елементи подривної діяльності: дії підрозділів спеціального призначення, підтримка внутрішньої опозиції і колабораціоністів, а також збільшення цілеспрямованого інформаційного впливу на об'єкт нападу [5]. Навіть спрямований і контрольований міграційний процес застосовується як специфічна "міграційна зброя" у геополітичній та політичній боротьбі [6, с.143].

Розвиток технологій призвів до розширення простору агресії до будь якого місця у світі як фізичного, так і віртуального. Згідно з останніми дослідженнями та публікаціями, широко вживаним є поняття гібридної війни як комбінованого, інтегрованого військово-політичного та економічного протистояння у вигляді безстатусного, часто прихованого конфлікту [7].

"Гібридна війна використовує усі види вад держави, щоб нав'язати свою волю іншій державі, нападаючи на найслабші точки розвитку суспільства, і відповідно, досягти своїх результатів", – стверджує колишній голова Військового комітету НАТО Кнуд Бартелс [8].

Важливо розуміти, що кінцевою метою застосування несилкових методів у гібридній війні є деструкція противника шляхом дезорганізації державної системи управління, нанесення економічного збитку, деморалізації суспільства та послаблення позицій противника на світовій арені.

Загроза корупції та пов'язаних з нею фінансових потоків полягає не тільки у зниженні здатності держави мобілізувати ресурси для фінансування стійкого розвитку та забезпечення прав людини, а в тому, що вони сприяють послабленню державних інститутів, підривають принцип верховенства права та функціонування системи кримінального правосуддя [9]. Завдяки цьому корупція стає дієвою зброєю гібридної війни, оскільки шляхом експорту корупційного впливу, відбувається корупційна ерозія суспільств і вражаються головні цілі цієї

війни: інститути демократії та верховенство права.

Разом з тим, необхідно визначити, що в реальній дійсності, непередбачувані фактори завжди мають місце, і саме рівень корупції у секторі безпеки та оборони Російської Федерації (далі – РФ) виявився недооціненим чинником зниження потенціалу агресора. Адже, так звана, російська “спецоперація”, а по суті війна в Україні, продемонструвала проблеми другої армії світу, яка в дійсності виявилась армією минулого віку. Наслідками корупції у секторі оборони та безпеки РФ стали воєнні поразки та величезні втрати російської армії.

3. Постановка проблеми

Відповідно до мети роботи необхідно проаналізувати та визначити роль корупції як непередбачуваного фактору гібридної війни.

4. Результати

В рамках проекту “Антарес” експертами центру глобалістики “Стратегія XXI” розроблено енергоцентричний підхід до пояснення феномену війни, її енергоформ. Війна, за авторським підходом, є моделлю зіткнення двох енергопотенціалів у найширшому їх розумінні. Зведений умовний енергетичний потенціал сторін конфлікту складається з людського, економічного, військового та інших компонентів. Умовна приведена формула сумарного енергопотенціалу держави-ініціатора (агресора) для ведення війни будь-якого типу має наступний вигляд:

$$F_w = \frac{\Delta E_{pic} + \Delta E_{ext} + \Delta E_{wmd} + \Delta E_{unexp} - \Delta E_{tps} - \Delta E_{int}}{K_{cw} K_{ec}}$$

- де E_w – сумарний необхідний енергопотенціал для ведення війни;
 ΔE_{pic} – потенціал приготування-вторгнення-контролю;
 ΔE_{ext} – потенціал для подолання зовнішньої підтримки (якщо супротивник має оборонні угоди з третіми сторонами або є членом військового альянсу);
 ΔE_{wmd} – потенціал нейтралізації зброї масового ураження противника (за наявності в арсеналі) і захисту власної території від можливого застосування ЗМУ;
 ΔE_{unexp} – додатковий потенціал нейтралізації непередбачуваних факторів;
 ΔE_{int} – внутрішній конфліктогенний потенціал противника;
 ΔE_{tps} – потенціал підтримки агресора третіми сторонами (союзниками);
 K_{cw} – коефіцієнт прихованої деструкції (ослаблення) потенціалу противника за період ведення агресором криптоінфорсменту (значення $K > 1$);
 K_{ec} – коефіцієнт гальмування противника контуром зовнішнього управління (значення $K > 1$) в ході війни.

Кожний з компонентів зазначеної агрегованої формули може бути представлений у дезагрегованому вигляді і є функцією від низки базових факторів [10].

В рамках дослідження впливу корупційного фактору особливу увагу заслуговують такі компоненти зазначеної моделі як додатковий потенціал для подолання дії непередбачуваних (непрогнозованих) факторів (ΔE_{unexp}) та внутрішній конфліктогенний потенціал противника (ΔE_{int}).

Зрозуміло, що непередбачувані фактори завжди мають місце, і саме рівень корупції у секторі безпеки та оборони РФ виявився недооціненим чинником [11] зниження енергопотенціалу агресора.

Рівень корупції в оборонному секторі Росії починаючи з 90-х років був високим, так Генеральний прокурор Юрій Скуратов у 1998 році зазначив: “збройні сили були найбільш

корумпованою структурою влади в Росії”, але масштаб проблеми ніколи не вивчався, оскільки Міністерство оборони залишається одним із найменших прозорих міністерств [12].

Відсутність у РФ активної антикорупційної політики, зокрема через управлінські традиції і культуру радянських часів коли корупцію помічають і реєструють, але не діють, поки її можна використовувати як важіль впливу або купівлю лояльності вищого військового керівництва, призвели до враження корупцією війська, на думку дослідника питань сфери безпеки та оборони Тора Буккволла, на трьох рівнях:

перший – індивідуальний рівень, на якому корупція розглядається як засіб забезпечення мінімального рівня життя військовими;

другий – інституційний, визначається у мережі неформальних правил, обмежень і звичаїв, які існують у російському офіцерському корпусі щодо корупційної діяльності;

третій – політичний рівень, включає відносини між Збройними Силами, органами контролю та прокуратури та політичним керівництвом [12].

За офіційними даними у 2020 році в російських збройних силах спостерігалось зростання рівня корупційних злочинів, так втрати за кримінальними справами становили 6,4 млрд руб (порівняно з 2019 роком сума зросла понад 30%) [13], але війна в Україні довела, що проблема корупції набула набагато більших масштабів. За даними з відкритих джерел можемо виокремити найрезонансніші для російської армії під час війни в Україні наслідки від корумпованості оборонного сектору:

Тотальне недокомплектування особового складу військ. За даними Міжнародного інституту стратегічних досліджень (International Institute for Strategic Studies, IISS) у 2022 році в російській армії рахувалося 900 тис військовослужбовців [14]. Але, як зазначають експерти, армію не готували до масштабної війни, дивізії утворювалися лише на папері, тому на практиці виник дефіцит контрактників для проходження служби в нових дивізіях, утворених на кордоні з Україною. З цієї причини групи, які брали участь в бойових діях були укомплектовані на 50% погано навченими та немотивованими строковиками [15].

Зростання обсягів державного оборонного замовлення не призвели до технологічної модернізації російських збройних сил. Згідно з даними Стокгольмського інституту досліджень проблем миру (Stockholm International Peace Research Institute, SIPRI), Росія збільшила військові витрати на 2,9% у 2021 році, до 65,9 млрд доларів, у той час, коли вона нарощувала свої сили вздовж кордону з Україною. Це був третій рік зростання поспіль, у 2021 році військові витрати Росії досягли 4,1% ВВП. Стаття бюджету “національна оборона”, на яку припадає близько трьох чвертей загальних військових витрат Росії і включає фінансування оперативних витрат, а також закупівлі озброєнь, протягом року зросла до 48,4 млрд доларів, що на 14% більше, ніж було закладено у бюджеті на кінець 2020 року [16]. Разом з тим, згідно з заявленою цифрою міністром оборони Росії, станом на січень 2022 року відсоток переозброєння російської армії вже становив більш ніж 70%. На думку російських військових аналітиків зазначена цифра є фіктивною, оскільки відсутній доступ до офіційних джерел для підтвердження достовірності цієї інформації. Крім того, експерти вказують на наявність новітніх зразків техніки – ракет, танків, підводних човнів, але в поодиноких зразках [14].

Неякісне продовольче забезпечення. Російські солдати отримували на початку вторгнення сухпайки строк придатності яких сплив у 2015 році. Монополістом-постачальником продовольства до російської армії є холдинг “Конкорд” власника якого неодноразово звинувачували у маніпулюванні державною системою торгів оборонними замовленнями та наданням неякісних послуг [17].

Нестача матеріально-технічних засобів, зокрема, засобів зв'язку, палива, індивідуальних медичних аптечок, предметів бойового обмундирування та екіпірування військовослужбовців через масштабне розкрадання та продаж відповідальними посадовими особами зазначених ресурсів [11, 17, 18].

Провал стратегічної та тактичної підготовки армії РФ та силових структур через низький професіональний рівень та корумпованість російського генералітету [19].

“Нищівний провал “бліцкригу”, нездатність російської армії захопити Київ і закріпитися на вже зайнятих територіях вказує на те, що Генштаб РФ та спецслужби могли спочатку давати Володимиру Путіну неправдиву інформацію про можливості російської армії та потенціал ЗСУ. Кремлівський фюрер виявився заручником власних ілюзій, а також некомпетентного та наскрізь корумпованого генералітету” – стверджує полковник Служби безпеки України Роман Костенко [20].

На корумпованість російського генералітету вказує і воєнний аналітик Павло Фельгенгауер: “Генерали – це в наш час не стільки військові, скільки просто чиновники, схильні до стандартних російських корупційних схем. Жити на одну зарплату не відповідає традиції російського чиновника, зокрема й військового” [21].

Підтвердженням зазначеному є інформація від глави Слідчого комітету, згідно з якою російські збройні сили займали у 2011 році друге місце за кількістю корупційних злочинів. Періодичне оголошення антикорупційної боротьби в системі Міністерства оборони, не принесло відчутних результатів, так тільки в 2018-2019 роках за ґратами опинились десятки військових вищого рангу [21]. Експерти визначають системність корупції у війську, а безуспішність антикорупційної боротьби пов'язують з переслідуванням корупціонерів Військовою Прокуратурою лише в суворій відповідності з Кремлівським списком затверджених кандидатів [22, 23].

Від багатомільйонних відкатів за держзамовлення до використання праці військовослужбовців на дачі та мізерного здирництва з підлеглих, шахрайство, хабарництво, махінації з контрактами, водночас справа стосується не лише крадіжки бюджетних коштів, а й взяття на озброєння комплексів, які не відповідають заданим параметрам [22, 24].

Як приклад, у 2019 році військове управління СК РФ розпочало розслідування щодо постачання “Азартів” до російської армії. Фігурантами стали кілька людей, зокрема начальник військ зв'язку, заступник начальника Генштабу ЗС РФ генерал-полковник Халіл Арсланов. За даними слідства, при сумарному обсязі закупівель “Азартів” у військах 18 млрд руб могло бути викрадено 6,5 млрд завдяки штучному завищенню вартості станцій. Не лише брак сучасних захищених засобів комунікації, а й частково спричинена цим погана координація між різними видами військ – одні з основних причин того, що російський наступ на українській території швидко захлинувся, вважає Станімір Добрев, незалежний військовий експерт, спеціаліст з телекомунікацій, бакалавр та магістр наук Шеффільдського університету [18].

Серед головних причин, які породжують корупцію, експерти виокремлюють практику втягнення в корупційні угоди як умову кар'єрного росту, при цьому корупція починається ще з військових закладів освіти, адже майбутні офіцери, не встигнувши дістатися військ, вже зустрічаються з договірним розподілом по військових гарнізонах і вибірково призначенням на командирські посади. І все тому, що розподіл залежить не від заслуг курсанта випускного курсу, не від його професійних знань і набутих умінь, а від суми хабаря [25]. В подальшому, корупція має прояв не тільки в грошовому вимірі, а й у військових званнях, адже навчання, як зазначають експерти, здійснюються значною мірою фіктивно: “на папері”, заради винагород та отримання чергового військового звання [14].

5. Висновки

Висновки, виходячи з постулата, що воєнний енергопотенціал – це умовний еквівалент суми наявних потенціалів держави, а також витрат і приготувань, як в матеріалізованому вигляді, так і у майбутніх витратах, передбачених планом ведення війни [10] можемо стверджувати, згідно з проведеними дослідженням, для вироблення відповідних заходів

попередження та реагування на виклики, необхідно враховувати рівень корупції країн-противників, оскільки корупція знижує потенціал держави і може бути критичним фактором для досягнення поставлених завдань.

У подальших дослідженнях потребує питання визначення впливу корупції на внутрішній конфліктогенний потенціал держав-противників.

6. Фінансування

Це дослідження не отримало конкретної фінансової підтримки.

7. Конкуруючі інтереси

Автори заявляють, що у них немає конкуруючих інтересів.

Список використаних джерел

1. Всемирная история. Энциклопедия. М.: Государственное издательство политической литературы. Ред. А. Белявский, Л. Лазаревич, А. Монгайт, И. Лурье, М. Полтавский. 1956-1965.
2. Цитаты известных личностей. Филипп II Македонский. URL: <https://ru.citaty.net/avtory/filipp-ii-makedonskii/>
3. Люттвак Э. Стратегия Византийской империи. М.: Русский фонд содействия образованию и науке, 2010. С. 586.
4. Popescu N. Hybrid tactics: neither new nor only Russian. *EUISS Issue Alert*. 4 (2015). URL: <https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Alert 4 hybrid warfare.pdf>.
5. Почепцов Г. Гибридная война: когда население оказывается целью. *Интернет-видання «MEDIASAPIENS»*. URL: <https://ms.detector.media/mediaanalitika/post/20224/2017-12-17-gibridnaya-voina-kogda-naselenie-okazyvaetsya-tselyu/>
6. Білошицький С. Міжнародна міграція як різновид сучасної зброї: соціокультурний та політичний аспекти. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2016 / 2 (82) С. 138-156. URL: <https://ipiend.gov.ua/wp->

References

1. Vsemirnaya istoriya. Enciklopediya: v 10-ti t. / Red. A. Belyavskij, L. Lazarevich, A. Mongajt. Moscow: Gosdarstvennoe izdatel'stvo politicheskoy literatury, 1956.
2. Citaty izvestnyh lichnostej. Filipp II Makedonskij. Available from : <https://ru.citaty.net/avtory/filipp-ii-makedonskii/>
3. Lyutttvak E. Strategiya Vizantijskoj imperii. Moscow: Russkij fond sodejstviya obrazovaniyu i nauke, 2010. S. 586.
4. Popescu N. Hybrid tactics: neither new nor only Russian. *EUISS Issue Alert*. 4 (2015). Available from : <https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Alert 4 hybrid warfare .pdf>.
5. Pocheptsov H. Hybrydnaia voina: kohda naselenye okazyvaetsia tseliu. *Internet-vydannia «MEDIASAPIENS»*. Available from : <https://ms.detector.media/mediaanalitika/post/20224/2017-12-17-gibridnaya-voina-kogda-naselenie-okazyvaetsya-tselyu/>
6. Biloshytskyi S. Mizhnarodna mihratsiia yak riznovyd suchasnoi zbroi: sotsiokulturnyi ta politychnyi aspekty. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I.F. Kurasa NAN Ukrainy*. 2016 / 2(82). 311. S. 138-156. Available from : <https://ipiend.gov.ua/wp->

- content/uploads/2018/07/biloshytskyi_mizhnarodna.pdf
7. Курбан О.В. Сучасні інформаційні війни в соціальних онлайн-мережах. *Інформаційне суспільство*. 2016. Вип. 23. С. 85-90. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/is_2016_23_15
8. Тютенко Є. Нові технології і методи гібридної війни – це виклик міжнародній безпеці. *Радіо Свобода*. 09 листопада 2018. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29591806.html>
9. Бачелет М. Борьба с коррупцией и незаконными финансовыми потоками. *Межучрежденческий семинар «Негативные последствия нерепатриации средств незаконного происхождения в страны происхождения для осуществления прав человека»*. ООН. 08 февраля 2022. URL: <https://www.ohchr.org/ru/statements/2022/02/combating-corruption-and-illicit-financial-flows>
10. Гончар М., Чубик А., Дяченко С., Іщук О., Лакійчук П., Гичка О., Мухринський С. (2017). Війни — XXI: полігібресія Росії. Центр глобалістики “Стратегія XXI” С. 244.
11. Beliakova P. Russian military’s corruption quagmire. *Politico*. March 8, 2022. URL: <https://www.politico.eu/article/russia-military-corruption-quagmire/>
12. Bukkvoll T. Russian Military Corruption – Scale and Causes. *FFI/RAPPORT-2005/03484*. FORSVARETS FORSKNINGSINSTITUTT. Norwegian Defence Research Establishment. URL: <https://publications.ffi.no/nb/item/asset/dspace:3181/05-03484.pdf/>
13. В российской армии выросла коррупция. 12 марта 2021. URL: <https://www.rline.tv/news/2021-03-12-v-rossiyskoy-armii-vyros-la-korrupciya/>
14. Самый надежный союзник. Как коррупция в российской армии может спасти Украину. *Organized Crime and Corruption Reporting Project*. 08 Апрель 2022. URL: content/uploads/2018/07/biloshytskyi_mizhnarodna.pdf
7. Kurban O. V. Suchasni informatsiini viiny v sotsialnykh onlain-merezhakh / O. V. Kurban // *Informatsiine suspilstvo*. 2016. Vyp. 23. S. 85-90. Available from : http://nbuv.gov.ua/UJRN/is_2016_23_15
8. Tiukhtenko Ye. Novi tekhnolohii i metody hibrydnoi viiny – tse vyklyk mizhnarodnii bezpetsi. *Radio Svoboda*. 09 lystopada 2018. Available from : <https://www.radiosvoboda.org/a/29591806.html>
9. Bachelet M. Bor'ba s korrupciej i nezakonnymi finansovymi potokami. *Mezhuchrezhdenneskij seminar «Negativnye posledstviya nerepatriacii sredstv nezakonnogo proiskhozhdeniya v strany proiskhozhdeniya dlya osushchestvleniya prav cheloveka»*. OON. 08 fevralya 2022. Available from : <https://www.ohchr.org/ru/statements/2022/02/combating-corruption-and-illicit-financial-flows>
10. Honchar M., Chubyk A., Diachenko S., Ishchuk O., Lakiichuk P., Hychka O., Mukhrynskyi S. (2017). Viiny – XXI: polihibresiiia Rosii. Tsentr hlobalistyky “Stratehiia XXI”. S. 244.
11. Beliakova P. Russian military’s corruption quagmire. *Politico*. March 8, 2022. Available from : <https://www.politico.eu/article/russia-military-corruption-quagmire/>
12. Bukkvoll T. Russian Military Corruption – Scale and Causes. *FFI/RAPPORT-2005/03484*. FORSVARETS FORSKNINGSINSTITUTT. Norwegian Defence Research Establishment. Available from : <https://publications.ffi.no/nb/item/asset/dspace:3181/05-03484.pdf/>
13. V rossijskoj armii vyros-la korrupciya. 12 marta 2021. Available from : <https://www.rline.tv/news/2021-03-12-v-rossiyskoy-armii-vyros-la-korrupciya/>
14. Samyj nadezhnyj soyuznik. Kak korrupciya v rossijskoj armii mozhet spasti Ukrainu. *Organized Crime and Corruption Reporting Project*. 08 April 2022.

- <https://www.occrp.org/ru/home/37-ccb/ccb/16181-2022-04-07-16-58-46>
15. Левиев Р., Михайлов К. Какие слабости показала российская армия в Украине. *Важные истории*. 13.04.2022. URL: <https://istories.media/opinions/2022/04/13/kakie-slabosti-pokazala-rossiiskaya-armiya-v-ukraine/>
16. World military expenditure passes \$2 trillion for first time. *Stockholm International Peace Research Institute*. 25 April 2022 URL: <https://sipri.org/media/press-release/2022/world-military-expenditure-passes-2-trillion-first-time/>
17. Cranny-Evans S., Ivshina O. Corruption in the Russian Armed Forces. *RUSI*. 12 May 2022. URL: <https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/corruption-russian-armed-forces>
18. Добрынин С., Крутов М. Без связи на чужой земле. Почему захлебнулось наступление России. *Радио Свобода*. 18 марта 2022. URL: <https://www.svoboda.org/a/bez-svyazi-na-chuzhoj-zemle-pochemu-zahlebnulos-nastuplenie-rossii/31759748.html>
19. Буданов К. Чернобаївка – це пам'ятник ідіотизму російської армії. *Gazeta.ua*. 18 квітня 2022. URL: <https://gazeta.ua/articles/life/cornoba-yivka-ce-pamyatnik-idiotizmu-rosiiskoyi-armiyi-budanov/1083090>
20. Костенко Р. Путин “прибирає” профнепридатних старих генералів і набирає молодих. *Gazeta.ua*. 20 травня 2022. URL: <https://gazeta.ua/articles/world-life/putin-pribiraye-profnepridatnih-starih-generaliv-i-nabiraye-molodih-polkovnik-sbu/1089346>
21. Фельгенгауер П. Коррупция как часть должности: за что у нас сажают. URL: <https://newizv.ru/news/politics/21-01-2020/korruptsiya-kak-stil-zhizni-za-cto-u-nas-sazhayut-generalov>
22. Дело генералов: коррупция в Министерстве обороны. *Военное Reporting Project*. 08 апреля 2022. Available from: <https://www.occrp.org/ru/home/37-ccb/ccb/16181-2022-04-07-16-58-46>
15. Leviev R., Mihajlov K. Kakie slabosti pokazala rossijskaya armiya v Ukraine. *Vazhnye istorii*. 13 aprelya 2022. Available from: <https://istories.media/opinions/2022/04/13/kakie-slabosti-pokazala-rossiiskaya-armiya-v-ukraine/>
16. World military expenditure passes \$2 trillion for first time. *Stockholm International Peace Research Institute*. 25 April 2022 Available from: <https://sipri.org/media/press-release/2022/world-military-expenditure-passes-2-trillion-first-time/>
17. Cranny-Evans S., Ivshina O. Corruption in the Russian Armed Forces. *RUSI*. 12 May 2022. Available from: <https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/corruption-russian-armed-forces>
18. Dobrynin S., Krutov M. Bez svyazi na chuzhoj zemle. Pochemu zahlebnulos' nastuplenie Rossii. *Radio Svoboda*. 18 marta 2022. Available from: <https://www.svoboda.org/a/bez-svyazi-na-chuzhoj-zemle-pochemu-zahlebnulos-nastuplenie-rossii/31759748.html>
19. Budanov K. Chornobaivka – tse pamiatnyk idiotyzmu rosiiskoi armii. *Gazeta.ua*. 18 kvitnia 2022. Available from: <https://gazeta.ua/articles/life/cornoba-yivka-ce-pamyatnik-idiotizmu-rosiiskoyi-armiyi-budanov/1083090>
20. Kostenko R. Putin «prybraie» profneprydatnykh starykh heneraliv i nabyraie molodykh. *Gazeta.ua*. 20 travnia 2022. Available from: <https://gazeta.ua/articles/world-life/putin-pribiraye-profnepridatnih-starih-generaliv-i-nabiraye-molodih-polkovnik-sbu/1089346>
21. Fel'gengauer P. Korruptsiya kak chast' dolzhnosti: za chto u nas sazhayut. Available from:

- обозрение. 25 января 2022. URL: <https://topwar.ru/191470-delo-generalov-korrupcija-v-ministerstve-oborony.html>
23. Константинов А. Коррупцированная Россия. М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2006. 640 с.
24. Миллионы на погонах: как генералы Шойгу позорят офицерскую честь. *PASMI.RU*. 17.01.2022. URL: <https://pasmir.ru/archive/336822/>
25. Береснев В., Глухов Д. ВМФ РФ: вход платный. *Центральный Военно-Морской Портал*. 12.10.12. URL: <https://flot.com/nowadays/concept/analysis/navyeducationcorruption/>
- <https://newizv.ru/news/politics/21-01-2020/korruptsiya-kak-stil-zhizni-za-что-u-nas-sazhayut-generalov>
22. Delo generalov: korrupcija v Ministerstve oborony. *Voennoe obozrenie*. 25 yanvarya 2022. Available from : <https://topwar.ru/191470-delo-generalov-korrupcija-v-ministerstve-oborony.html>
23. Konstantinov A. Korrumpirovannaya Rossiya. Moscow: OLMA-PRESS, 2006. 640 s.
24. Milliony na pogonah: kak generaly SHOjgu pozoryat oficerskuyu chest'. *PASMI.RU*. 17 yanvarya 2022. Available from : <https://pasmir.ru/archive/336822/>
25. Beresnev V., Gluhov D. VMF RF: vhod platnyj. *Central'nyj Voенно-Morskoj Portal*. 12 oktyabrya 2012. Available from : <https://flot.com/nowadays/concept/analysis/navyeducationcorruption/>